Levinus Crucius en de reformatie

Dr. M.-J. Desmet-Goethals
Weerde (B)

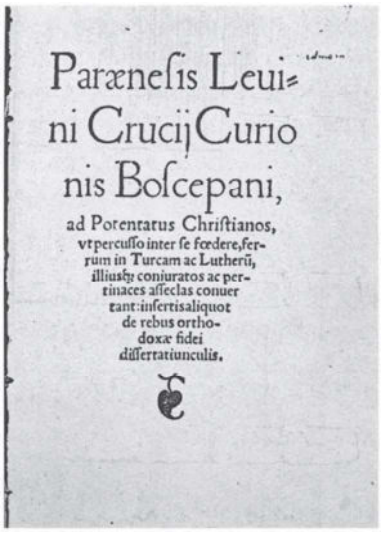
Dit artikel is geschreven naar aanleiding van de publikatie van ons proefschrift *Levinus Crucius en zijn Threnodia (1548). Bijdrage tot de studie van het humanisme in de Nederlanden.* (1) Een speciale introductie van de bestudeerde auteur bij een lezerskring uit de streek waarin hij leefde en werkte, is hier zeker op zijn plaats.

Levinus Crucius (Lieven van de Cruyce of Vercruysen) was in de eerste helft van de 16e eeuw leraar in Nieuwkerke en Belle. Vanaf 1528 was hij daarnaast ook nog parochiepriester van Boeschepe. Weliswaar was hij afkomstig uit Ename bij Oudenaarde, maar een of andere oorzaak heeft hem daar al heel vroeg weggehaald. In Nieuwpoort heeft hij de beginselen van het Latijn bestudeerd. Zijn hogere studies heeft hij hoogstwaarschijnlijk gevolgd aan de universiteit van Leuven. Daar kwam hij in contact met Joannes Despauterius (Jan de Spouter, Ninove ca. 1480 - Komen 1520) die eerst in de Leuvense Leliepedagogie werkte en na 1508 een leraarsfunctie zou uitoefenen in Komen en Sint-Winoksbergen. Zoals nog andere leraren wilde Despauterius in navolging van de Italiaanse humanistische geleerden van de 15e eeuw een meer correct Latijn in de scholen introduceren. Hiertoe grepen zij terug naar de Latijnse schrijvers uit de klassieke oudheid om van hen te leren hoe de grammaticale regels in elkaar zaten en welke stylistische knepen gebruikt werden om een elegante taal te verkrijgen. Des-

pauterius publiceerde een reeks schoolboeken die de grammatica van de middeleeuwse Alexander de Villa Dei (A. de Villedieu, ca. 1170 - ca. 1250) moesten verdringen en hiermee heeft hij een grote invloed uitgeoefend op het Latijn-onderricht in het Europa van de 16e en 17e eeuw. In de brief waarmee hij op 29 januari 1509 zijn werk over de syntaxis (*Annotationes in syntaxim suam*) inleidde, drukte hij de mening uit dat L. Crucius in Zuid-Vlaanderen een veelbelovende medewerker van de humanistische vernieuwingen zou worden. En inderdaad, Crucius profileerde zich in die zin. In 1512 liet hij bij Badius Ascensius in Parijs een *Collectanea in syntaxim Badianam* verschijnen: een schoolboek waarin uittreksels verzameld en toegelicht waren uit traktaatjes waarmee ook J. Badius (Asse 1462 -Parijs 1535) de hervorming van het Latijns onderwijs gestimuleerd had. In dit werkje sloot Crucius zich duidelijk aan bij de vernieuwers en veroordeelde hij de minachting van de scholastieke theologen voor de studie van de grammatica; hij was ervan overtuigd dat deze juist de basis moest zijn van iedere vervolgstudie, ook van de theologie en de filosofie.
In dezelfde lijn ligt het feit dat hij tussen 1526 en 1531 - het precieze jaar is niet te achterhalen - de reizende Deen Jacob Jespersön, die later secretaris is geworden van Maria van Hongarije, uitgenodigd heeft om lessen Grieks te geven. Een goede leraar voor dit vak was toen nog een zeldzaamheid in de regionale scholen. Crucius was dan ook uiterst ingenomen met deze tijdelijke medewerker en is voor de rest van zijn leven in vriendschappelijk contact met hem gebleven. Zelf schijnt Crucius geen Grieks geleerd te hebben. Anderzijds was hij wel goed vertrouwd met de Latijnse geschriften van de gezaghebbende humanisten. Hij gebruikte recente tekstuitgaven van de Latijnse schrijvers, b.v. de Aldijnse editie van Terentius die vanaf 1517 beschikbaar was en de edities van Seneca die Erasmus in 1519 en 1529 publiceerde. De brievenverzamelingen van bekende Italianen als Valla, Philelphus, Politianus en Sabellicus zijn regelmatig door Crucius geciteerd. Opvallend is ook dat hij heelwat teksten verzameld heeft die handelen over de „imitatio": de navolging van de antieke schrijvers en de problemen die hieraan verbonden waren. Zo heeft hij zich verdiept

in de theorieën die de bovengenoemde Italiaanse humanisten, maar ook Chr. Longolius, Erasmus, P. Montanus, Ph. Melanchthon en J.L. Vives voorstonden over de navolging van Cicero, Quintilianus, Seneca, Plautus en anderen. Al met al schijnt Crucius zijn onderwijs niet alleen gericht te hebben op een correcte beheersing van de Latijnse taal en metriek, maar ook op een elegant taalgebruik, op de „eloquentia" of taalvaardigheid in ruime zin.

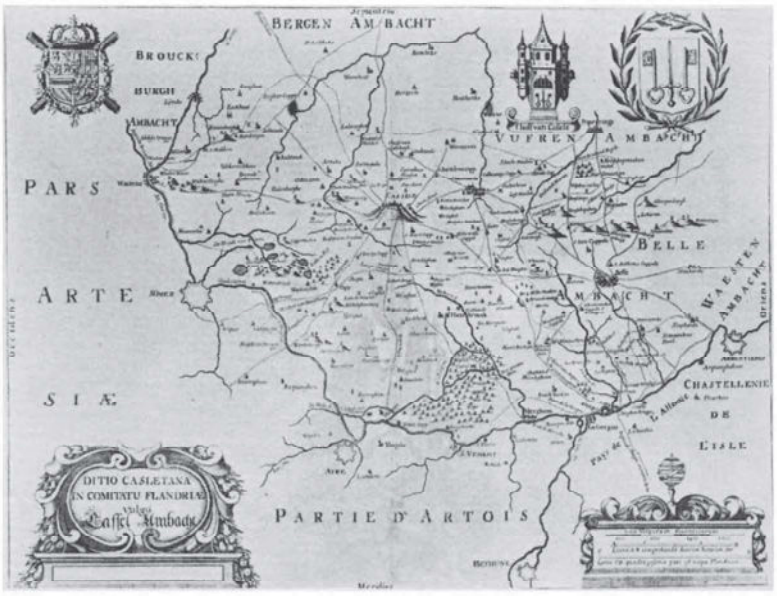
Vele humanisten, zowel in Italië zelf als ten noorden van de Alpen, hebben zich ook beziggehouden met religieuze problemen. Zeker in de Nederlanden, waar de toon werd aangegeven door Erasmus en in mindere mate door J.L. Vives, was het humanisme in wezen zeer christelijk. Crucius was bovendien, zoals wij in het begin van dit artikel aanstipten, niet alleen leraar maar ook pastoor, en dat in een periode waarin de reformatorische ideeën van het Lutheranisme en het anabaptisme in de zuidwestelijke hoek van Vlaanderen binnendrongen. In dit gebied, Ieper buiten beschouwing gelaten, werden tussen 1526 en 1545 een vijfendertigtal processen tegen nieuwgezinden gevoerd en kende vooral de streek van Veurne, Poperinge en Hondschoote een drukke reformatorische activiteit. Crucius die in Leuven een goede vriend had in Gerard Morinck (Zaltbommel einde 15e eeuw - Sint-Truiden 1556), vanaf 1525 professor in de theologie, werd nauwkeurig op de hoogte gesteld van de nieuwe ideeën en de acties ertegen vanwege het Leuvens theologisch milieu. Per briefwisseling discussieerde hij ook met de kartuizer Levinus Ammonius (L. Vander Maude, gest. in 1556) over de beste hulpmiddelen om zijn parochianen in de rechtgelovigheid te onderwijzen. In het bijzonder maakte hij hiertoe gebruik van de prekenbundels van de felle minderbroeder Jan Royaert (Oudenaarde 1475-1547) en van de theoloog Fredericus Nausea (Grawe, 1496-1552) die later een belangrijke rol speelde in het concilie van Trente. Toen hij van J. Jespersön vernomen had dat Nausea een *Catholicus Catechismus* met een heldere samenvatting van de voornaamste geloofspunten voorbereidde, schreef hij enthousiast een gelegenheidsgedicht met begeleidende brief: „Ik sta aan het hoofd van een goede 600 schapen van Christus", schreef hij, „en ik geef toe

Paræneſis Leui=
ni Crucij Curio
nis Boſcepani,
ad Potentatus Chriſtianos,
vt percuſſo inter ſe fœdere, fer-
rum in Turcam ac Lutherũ,
illiusq; coniuratos ac per-
tinaces aſſeclas conuer
tant: inſertis aliquot
de rebus ortho-
doxæ fidei
diſſertatiunculis.

Titelpagina van L. Crucius' *Paraenesis,* Antwerpen (Aeg. Coppens van Diest), 1548. Enig exemplaar te Utrecht. UB (X. oct. 177[7], rariora).

dat dit er meer zijn dan mijn geleerdheid aankan of de noodzakelijke zorg voor hen vereist. In het bijzonder op de Zondagen verdeel ik voor hen soms het evangelisch brood dat door u in diverse prekenbundels gebroken is. Ik hoop dat ik daarmee een welgevallige huisopziener ben voor God, een wijze en trouwe dienaar door de Heer over zijn familie aangesteld. Dus schraap ik van Uw werken alles bijeen waarvan ikzelf of via vrienden het bestaan te weten kom. Want zonder U te willen vleien, beschouw ik U als een Achilles, een soort Hercules tegen dit afschuwelijke monster en zijn horde samenzweerders, ik bedoel, tegen Luther en de ketters die bij zijn woorden zweren. Naar mijn overtuiging is er bij ons in Vlaanderen een groot aantal van hen, verspreid over alle steden en dorpen. Iedere dag trotseer ik hen, terwijl ik het volk van Christus aanspoor om trouw te blijven aan het geloof van hun vaderen dat reeds 1500 jaar bestaat". Maar Crucius was niet alleen bezorgd voor zijn eigen parochie. Voor de intelligentia van zijn streek en van heel de Nederlanden schreef hij een didactisch gedicht in het Latijn, getiteld *De oproep van Levinus Crucius tot de christelijke vorsten opdat zij onderling vrede zouden sluiten en het zwaard zouden richten tegen de Turk en tegen Luther met zijn samenzweerders en*

fanatieke aanhangers. Toegevoegd zijn enkele uiteenzettingen over punten van het orthodoxe geloof. Het is geschreven tussen 1531 en 1536 en uitgegeven in 1543, net op tijd om aangeboden te worden aan Karel V tijdens een bezoek aan de Nederlanden. In het Europa van die tijd waren er al meer van dergelijke oproepen gepubliceerd, maar in tegenstelling tot wat de titel laat verwachten, legde Crucius voornamelijk het accent op de schriftverklaring door de reformatoren, op Luther die oude ketterijen deed herleven en de sacramenten en Maria blasfemeerde. „Een zekere tijd was Vlaanderen nog vrij van deze pest en was alleen het Teutoonse en Saksische gebied bezoedeld. Helaas, dit virus kruipt nu onze gewesten binnen en dringt door tot aan de kusten van de westelijke zee" (fol. C7v). Het is tekenend voor Crucius' nauwgezetheid in de zaken van het geloof dat hij dit werkje pas heeft gepubliceerd nadat het ter goedkeuring was voorgelegd aan de autoriteit van de Leuvense professor in de theologie Jacobus Latomus (Jacques Masson, Cambron 1475 - Leuven 1544) en diens collega's. Vanaf het jaar van Luthers veroordeling door de Kerk, 1520, had deze Latomus zich toegelegd op de bestrijding van ketterse leerstellingen en had hij tractaten geschreven tegen Luther, Oecolampadius, W. Tyndale en andere. Ook Erasmus was door Latomus niet ontzien. Hij kreeg het hard te verduren in verband met de oprichting van het Collegium Trilingue in 1518: het college waar Latijn, Grieks en Hebreeuws onderwezen werden. Erasmus' nieuwe bewerking van het Nieuw Testament en zijn overtuiging dat de H. Schrift de basis van de theologiestudie moest zijn, werden eveneens door Latomus op de korrel genomen.
L. Crucius riep Jacobus Latomus ook te hulp toen hij gewaar werd dat er in zijn streek een werk van Philip Melanchthon (Schwarzerd, 1497-1560, medewerker van Luther) circuleerde, maar er niet in slaagde een exemplaar in handen te krijgen. Het werk waar het om ging, de *Tractatus de ecclesia et de auctoritate verbi Dei,* in Wittenberg verschenen in 1539, of de Duitse vertaling ervan door Justus Jonas, eveneens in Wittenberg verschenen in 1540, werd wel opgespoord door Latomus die hierop prompt reageerde in de vorm van een polemisch traktaat (Antwerpen 1544). Uit erkentelijkheid voor de tipge-

Kaart uit A. Sanderus, *Verheerlijkt Vlaandre* (Flandria illustrata), Leiden-Rotterdam, 's-Gravenhage, 1735, dl. II tussen pp. 156 en 157. Exemplaar Nijmegen UB (104 a.l.).

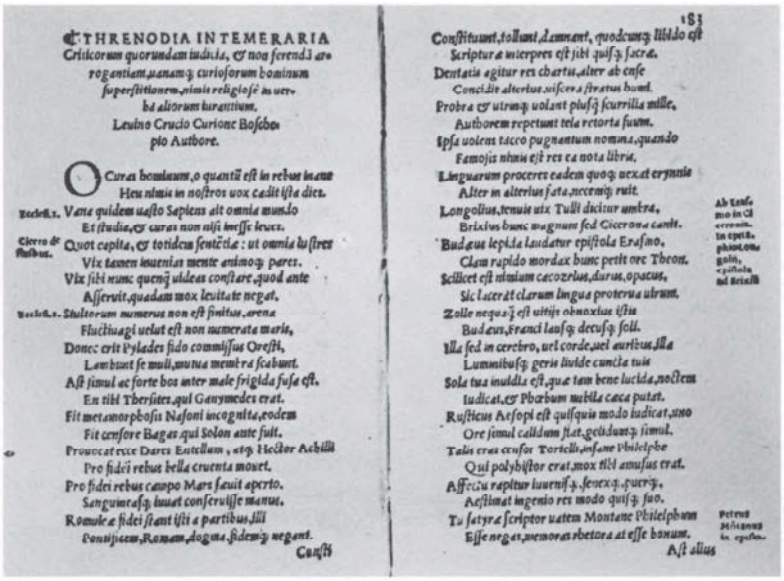
ving was dit traktaat aan L. Crucius opgedragen. Trouwens, reeds eerder had Latomus zijn weerlegging van de Engelse bijbelvertaler William Tyndale opgedragen aan de pastoor van Boeschepe (1542), hetgeen er duidelijk op wijst dat hij Crucius om diens verdiensten in de bestrijding van de reformatie waardeerde.

In hoeverre nu heeft deze reformatie en Crucius' betrokkenheid ermee een weerslag gehad op zijn principes inzake opvoeding en onderwijs? Of met andere woorden: is Crucius het ideaal van de humanistische vernieuwingen waarvoor hij vele jaren enthousiasme vertoonde, trouw gebleven nadat de reformatie als een nieuwe factor in het culturele kader van zijn tijd opgekomen was?

Om deze vraag te beantwoorden moeten we duidelijk omschrijven wat het humanisme betekende. Het was namelijk een geestesstroming die meer impliceerde dan alleen een betere beheersing van de Latijnse en Griekse taal. De term zelf is afge-

leid van het vernieuwde mens-ideaal dat bepaalde geleerden in de 15e eeuw vooropstelden: de „homo vere humanus", een mens die meer vrij zou zijn tegenover de middeleeuwse tradities, die meer zelfbewust zou zijn en zijn mogelijkheden zo ver mogelijk zou benutten. Om dit ideaal te bereiken, moest hij terug naar de oudheid en vooral naar de literatuur en de filosofie van de Grieken en de Romeinen. Daarom ook was het zo belangrijk om hun teksten in een zo correct mogelijke vorm te kunnen lezen en zelf zo goed de taal te kennen dat er geen nuances verloren zouden gaan. „Die studies worden de studies van het mens-zijn genoemd, zij maken ons volmaakt mens, zij zijn door God geschonken en maken ons goed", schreef J.L. Vives (Valencia ca. 1492 - Brugge 1540) in zijn gezaghebbende traktaat over de vrije kunsten (*De tradendis Disciplinis,* 1531). Erasmus heeft jarenlang geschreven en geschaafd aan een verdediging van deze opvattingen tegen theologen en filosofen die dit ideaal niet wilden aanvaarden omdat het in wezen van heidense oorsprong was, vreemd aan de christelijke „pietas", en het zodoende de kerkelijke suprematie inzake geestelijk leven zou kunnen aantasten. Deze verdediging tegen de „barbaren", de *Antibarbarorum liber* was na heel wat wederwaardigheden in 1520 te Basel verschenen. Enkele jaren daarna echter voelde Erasmus de noodzaak om ook te reageren tegen een overdreven doorslaan naar dit antieke ideaal en tegen de uitwassen van een exclusieve en bekrompen studie van de antieke auteurs met Cicero aan kop: zijn *Ciceronianus of traktaat over de beste uitdrukkingswijze* verscheen te Basel in 1528 en verdedigde de stelling dat een christen-humanist geloof én antieke geleerdheid samen moest voegen. Die twee werken hebben, zoals meerdere van Erasmus trouwens, een hele heisa ontketend in het intellectuele milieu van deze tijd. Zij sloten aan bij een dispuut over de heidense en christelijke letteren dat reeds zo oud was als het christendom en dat, door de hernieuwde belangstelling van het humanisme voor de oudheid, sedert de 15e eeuw weer actueel geworden was.

Ook L. Crucius heeft vanuit zijn kleine parochie in Zuid-West-Vlaanderen stelling in het dispuut genomen door tussen 1531 en 1540 een Latijns gedicht te schrijven met de titel *Klaagzang*

THRENODIA INTEMERARIA
Criticorum quorundam iudicia, & noua ferendi arrogantiam, item curiosorum hominum superstitionem, nimis religiosè in verbis alienorum tirantium.
Leuino Crucio Curione Boscheto Autore.

O Curas hominum, o quantū est in rebus inane
Heu nimis in nostros vox cecidit ista dies.
Vane quidem dixit Sapiens ait omnia mundo
Et studia, & curas non nisi inesse leues.
Quot cepit, & totidem semēdat: ut omnia lustret
Vix tamen inueniat mente animoq; pares.
Vix sibi nunc quenq; uideas constare, quod ante
Asserit, quadam mox leuitate negat.
Stultorum numerus non est finitus, arena
Fluctiuagi uelut est non numerata maris,
Donec erit Pyladen fido commissus Oresti,
Lambunt se mulli, mutua membra fouent.
At simul ac forte bos inter mele frigida fusa est.
En tibi Thersiten, qui Ganymeden erat.
Fit metamorphosis Nasoni incognita, eodem
Fit censore Bagas, qui Solon ante fuit.
Prouocat ecce Dares Entellum, atq; Hector Achilli
Pro fidei rebus bella cruenta mouet.
Pro fidei rebus campo Mars sauit aperto.
Sanguine asq; luuat conseruisse manus.
Romulæ fidei stant isti a partibus illi
Pontificem, Romam, dogma fidemq; negant.
Confli

Constituant, tollant, damnant, quodcunq; libido est
Scripturæ interpres est sibi quisq; sacræ.
Dentatis agitur res chartis, alter ab ense
Concidit alterius, si forte status bonus.
Probra & utrinq; uolant plusq; scurrilia mille,
Authorem repetunt tela retorta suum.
Ipsa uolent tacco pugnantum nomina, quando
Famosis nimis est res ea nota libris.
Linguarum proceres eadem quoq; uexat erynnis
Alter in alterius fata, necemq; ruit.
Longolius, tenuis uix Tulli ducitur umbra,
Brixius hunc magnum sed Ciceronis canit.
Budæus lepida laudatur epistola Erasmo,
Clam rapido mordax hunc petit ore Theon.
Scilicet est nimium cæcorius, durus, opacus,
Sic lacerat clarum lingua proterua virum.
Zoile nequaq; est uitijs obnoxius istis
Budæus, Francī lausq; decusq; soli.
Illa sed in cerebro, uel corde, uel auribus, illa
Luminibusq; gerit liuide cuncta tuis
Sola tua inuidia est, quæ tam bene lucida, nostem
Iudicat, & Phœbum nubila cæca putat.
Rusticus Æsopi est quisquis modo iudicat, imo
Ore simul calidum flat, gelidumq; simul.
Talis erat cenfor Portelli, insane Philelphe
Qui polyhistor erat, mox tibi amusus erat.
Affectu rapitur iuuenisq; senexq; puerq;.
Æstimat ingenio res modo quisq; suo.
Tu satyræ scriptor uatem Montane Philelphum
Esse negas, memores rhetora at esse bonum.
At alius

De eerste bladzijden van L. Crucius' *Klaagzang,* in de bundel *Viridarium florum,* Antwerpen (S. Coquus) 1548.

over de beoordelingen van bepaalde critici, alsook over de onverdraaglijke arrogantie en ijdele scrupules van mensen die bij andermans woorden zweren. Deze *Threnodia* is gepubliceerd in een verzamelbundel van 1548 (*Viridarium*). In dit werk betoogt Crucius met een heleboel bewijsmateriaal dat de humanistische geleerden door hun talrijke en onophoudelijke ruzies over stijl en grammatica zeker geen „ideale mensen" zijn. Ook de antieke auteurs op wie deze geleerden zich inspireren, hebben steeds heftige meningsverschillen gehad, of elkaar in opeenvolgende generaties afgekamd. Deze feiten, zo redeneert Crucius, tonen aan dat de humanistische terminologie die spreekt over „goede, volmaakt-makende letteren, bonae litterae" niet goed gekozen is. Dit verbaast hem ook niet, aangezien ze van heidense oorsprong zijn en een dimensie missen die de christelijke letteren wel hebben, namelijk de caritas of naastenliefde. Als iemand zijn tijd uitsluitend aan deze letteren besteedt, moet hij eerder als een heiden dan als een volgeling van Christus beschouwd worden. Omdat de werken van de

heidense klassieken tot stand gekomen zijn onder invloed van duivelse inspiratie zijn ze waardeloos en... slecht, zou men verwachten. Neen, „van gemengde kwaliteit, mistae", schrijft Crucius. Hij wil dat leraren en leerlingen de beperkingen van de klassieke letteren erkennen en ze alleen in samenhang met de christelijke bestuderen. Als deze laatste in vormschoonheid voor de heidens-klassieke moeten onderdoen - wat de humanisten vast geloofden en ze daarom minimaal in de schoolprogramma's opnamen - mag dat voor christen-leraren en hun leerlingen geen bezwaar zijn, aangezien de eenzijdige gerichtheid op vormschoonheid waardeloos is en alleen maar tot onverdraagzaamheid en ruzies leidt.

Deze stellingen en vooral de categorische ontkenning van de vormende waarde van de klassieke letteren („litterae bonae = litterae humanae") zou een humanist, ook een christen-humanist, nooit uit zijn pen gekregen hebben. Daarbij komt dat Crucius zijn restricties tegen de heidense aspecten van deze letteren soms in zeer scherpe bewoordingen neerschreef en zijn stellingen ondersteunde met sterk gekleurde citaten. Want ook deze waren belangrijk. Zowel pro's als contra's in het traditionele dispuut citeerden steeds dezelfde gezaghebbende uitspraken en het kwam ook voor dat éénzelfde citaat op twee verschillende manieren werd geïnterpreteerd. Een werk als de *Antibarbarorum liber* van Erasmus is in dat opzicht zeer waardevol, omdat Erasmus niet alleen zijn eigen argumenten-pro neerschreef, maar ook ruim aandacht besteedde aan de argumentatie van de anti-humanisten. In de *Threnodia* van Crucius nu zijn deze traditionele citaten afwezig: de namen van Hiëronymus, Augustinus en Basilius Magnus komen er niet in voor en evenmin het Decretum Gratiani of een aanval op de poëzie. De formulering en de citaten die wel gebruikt zijn, vormen echter een zeer trouwe variante van een scherpe veroordeling van de klassieke letteren door de kerkvader Hiëronymus in zijn brief aan Damasus van het jaar 383, en van een theologische interpretatie van een zin uit een brief van de apostel Paulus („scientia inflat, caritas aedificat: eruditie maakt hoogmoedig, geloof is vormend").

Toch wilde Crucius met zijn *Threnodia* een middenpositie

innemen. Daarom koos hij voor de terminologie „litterae mistae, letteren van gemengde waarde" en stelde een voorzichtige samenvoeging van heidense en christelijke letteren voor. Middenposities worden meestal van twee kanten veroordeeld en Crucius verwachtte wel dat dit lot zijn werkje beschoren zou zijn. Wat hij absoluut wilde bereiken was, dat de stereotiepe bewondering voor de vormkwaliteiten van de klassieke literatuur doorbroken zou worden, omdat het deze bewondering was die de volledige integratie van de christelijke schrijvers in het onderwijs in de weg stond. De kerkvaders van het vroege christendom moesten voor een goed onderricht teruggrijpen naar Latijnse en Griekse teksten uit de heidense oudheid omdat het nieuwe geloof zelf nog te weinig teksten had en heel het schoolsysteem nog op de oudheid geënt was. De leraren van de 16e eeuw daarentegen hadden een heel arsenaal van goed geschreven en inhoudelijk verantwoorde literatuur achter de hand en zij konden deze in hun lectuurprogramma's invoegen als zij zich maar niet bleven blind staren op klassieke vormkwaliteiten.

In deze opvatting is Crucius veel strenger dan Erasmus en Vives. Hij staat onder invloed van, of deelt de meningen van zijn theologische vrienden Gerard Morinck en Jacobus Latomus. De laatste had in 1519 in een traktaat tegen Erasmus (*De trium linguarum..., over de drie talen...*) opvattingen van dezelfde strekking verdedigd en voor een herwaardering van de theologie gepleit. G. Morinck had in 1526 geschreven dat de dreiging van de reformatie aan iedereen de plicht oplegde om zijn aandacht op de goed christelijke letteren te richten en andere disciplines die op zichzelf wel nuttig konden zijn, terzijde te schuiven. Als Crucius in 1542 in een brief aan J. Latomus de humanistische grammatici niet meer als nuttige vernieuwers van een belangrijke discipline voorstelde, maar als bevooroordeelde, onrechtvaardige criticasters die de geschriften van theologen en christelijke auteurs aanvielen vanwege zogenaamde stylistische tekorten, zien wij duidelijk hoezeer hij veranderd is ten opzichte van 1512, toen hij net het omgekeerde had geschreven. Hij heeft zijn aanvankelijk enthousiasme voor de humanistische taalvernieuwing verloren en is

onder de druk van de reformatie gaan pleiten voor inhoudelijke, essentiële waarden.
Door deze ontwikkeling is hij een interessante figuur uit de Nederlanden van die tijd. Een hoogvlieger was hij niet, maar zijn werken illustreren welke geschriften van de grote geleerden uit zijn tijd doordrongen naar het niveau van de regionale scholen en welke problemen daar aan de orde waren. Zijn verwerking van deze problemen was nogal persoonlijk, L. Crucius was zeker geen kuddemens! Hij heeft goed nagedacht over de actualiteit van humanisme en reformatie rondom hem en heeft de moed opgebracht om in zijn *Threnodia* een stelling te verdedigen die pas tijdens de contra-reformatie algemeen zou doordringen.

Noot:

(1) M.-J.DESMET-GOETHALS, *Levinus Crucius en zijn Threnodia (1548). Bijdrage tot de studie van het humanisme in de Nederlanden,* Verhandelingen van de Kon. Academie voor Wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, klasse der letteren, jaargang 47, 1985, nr. 116.

Résumé:

Le présent article a été écrit à l'occasion de la publication de notre thèse *Levinus Crucius en zijn Threnodia (1548). Bijdrage tot de studie van het humanisme in de Nederlanden* (Levinus Crucius et sa Threnodia (1548). Contribution à l'étude de l'humanisme aux Pays-Bas) dans les «Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, letteren en schone kunsten van België» (Mémoires de l'Académie royale des Sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique), classe des lettres, année 47, 1985, n° 116). Il nous semble tout à fait indiqué de présenter cet auteur aux lecteurs de la région où il a vécu et travaillé.

Levinus Crucius - Lieven van de Cruyce ou Vercruysen - était professeur à Neuve-Eglise et à Belle (Bailleul) dans la première moitié du seizième siècle. De plus, à partir de 1528, il fut également curé de la paroisse de Boeschèpe. Il fit probablement ses études à l'université de Louvain. C'est là qu'il entra en contact avec le grammairien Joannes Despauterius (Ninove, vers 1480 - Comines 1520), qui, à l'instar des savants humanistes italiens du quinzième siècle, prônait l'étude plus rigoureuse d'une forme plus correcte du latin dans les écoles. La méthode consistait dans un retour aux auteurs latins de l'Antiquité classique en vue d'apprendre à mieux connaître les règles grammaticales et les finesses stylistiques permettant d'écrire une langue élégante.

Crucius s'est montré un bon disciple en écrivant lui-même un manuel scolaire sur la grammaire et la stylistique: *Collectanea in syntaxim Badianam,* édité à Paris en 1512. Grâce à lui, le grec fut enseigné pendant une courte période

dans son école, ce qui se faisait encore rarement à l'époque. Par ailleurs, il lisait le plus possible de publications récentes d'humanistes faisant autorité afin de perfectionner sa connaissance du latin ainsi que des problèmes que posait l'étude de cette langue.

Le fait qu'en sa qualité de curé, il fut également responsable de quelque 600 paroissiens de Boeschèpe est une des raisons pour lesquelles il s'intéressait tout particulièrement à la montée de la Réforme. On signalait déjà des sympathisants du luthéranisme ainsi que de l'anabaptisme dans la région sud-ouest de la Flandre peu de temps après la condamnation par l'Eglise de Luther, en 1520. Crucius s'efforça de maintenir sa paroisse dans le droit chemin en préparant très soigneusement ses sermons, s'inspirant, à cet égard, de prédicateurs réputés tels un Jan Royaert, d'Audenarde, et un Frederik Nausea, ultérieurement évêque de Vienne.

En 1543, Crucius publia un ouvrage écrit en latin, *Paraensis,* où il appelait les rois d'Europe à faire la paix et à s'unir dans la lutte contre Luther et les Turcs. Pour être sûr qu'il n'y figurerait pas de fautes contre la doctrine de la foi, il ne le publia qu'après l'avoir soumis à l'approbation de Jacobus Latomus (J. Masson, 1475-1544), professeur de théologie à l'université de Louvain. Ce dernier, en effet, était un spécialiste de la réfutation des doctrines hérétiques et avait déjà écrit des traités contre Luther, Oecolampade, William Tyndale et même Erasme. Crucius fit également appel à Latomus pour dépister un ouvrage clandestin de Philip Melanchthon et pour y répondre. Cette réponse ainsi que le traité de Latomus contre Tyndale sont dédiés à Crucius par considération pour ses mérites dans la lutte contre la Réforme.

Pour son école et à l'intention des professeurs en général, Crucius rédigea entre 1531 et 1540 une *Threnodia,* une «Complainte sur les appréciations de certains critiques ainsi que sur l'arrogance intolérable et les vains scrupules de personnes jurant par les paroles d'autrui». Cet ouvrage exprime sa prise de position théorique à l'égard de l'humanisme, dont le but dépassait le simple renouveau du langage. Il s'agissait d'un courant spirituel visant à former des hommes plus parfaits grâce à l'utilisation optimale des lettres et de la philosophie de l'Antiquité grecque et romaine. Ce courant ne plaisait pas à tout le monde: les théologiens et les philosophes du Moyen Age voyaient leurs disciplines reléguées quelque peu à l'arrière-plan et décelaient dans les lettres de l'Antiquité païenne un danger pour le christianisme. Ce dernier problème avait bien sûr déjà été formulé dès le début de l'ère chrétienne, mais l'humanisme des quinzième et seizième siècles le posait de nouveau dans toute son acuité.

Dans son ouvrage *Antibarbarorum liber,* de 1520, dirigé contre ces théologiens et philosophes, qu'il qualifiait de «barbares», Erasme avait déjà confronté les différentes visions et plaidé en faveur d'un humanisme qui concilierait le christianisme et l'Antiquité païenne. Or, la *Threnodia* surprend, parce que Crucius y souligne en termes virulents le caractère païen de la littérature classique et condamne les humanistes parce qu'ils ne cessent de se chamailler sur ce que sont un langage correct et un bon style. Il conteste le principe de base de l'humanisme, selon lequel les ouvrages de l'Antiquité classique grec-

que et latine contribueraient à former les hommes à la perfection humaine. Crucius condamne un usage unilatéral de ces ouvrages et prône une appréciation plus positive de textes chrétiens, même si ceux-ci laissent parfois à désirer sur le plan de la beauté formelle. Dans ces conceptions, nous reconnaissons l'influence des amis théologiens de Crucius comme Latomus déjà nommé et Gerardus Moringus, qui enseignait également à Louvain. En effet, sous l'influence de la Réforme, Crucius s'est mis à attacher de plus en plus d'importance à des matières de foi, perdant ainsi son enthousiasme juvénile pour le renouveau humaniste du langage.

Cette évolution fait de Crucius une figure intéressante dans les Pays-Bas de la première moitié du seizième siècle. Ce n'est certes pas un esprit supérieur, mais ses ouvrages nous permettent de voir quels écrits de quels grands savants de l'époque pénétraient au niveau des écoles régionales et quels problèmes y étaient discutés. Crucius a suivi de près l'actualité de l'humanisme et de la Réforme, a beaucoup réfléchi sur les répercussions qu'avaient ces courants autour de lui, et dans sa *Threnodia,* il a eu le courage de défendre une position qui ne devait se généraliser que lors de la Contre-réforme.

(Traduit du néerlandais par Willy Devos)